

سفری به سرزمین آفتاب (جام)

علی اکبر شهبادی، عضو گروه تاریخ اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی
افسانه آینه‌یگی، سرگروه تاریخ منطقه تبادکان مشهد

جمعیتی بسیار متنوع ناحیه شده است. سخن‌ران بعدی آقای پورشافعی بود که با کلام دل‌نشین و عارفانه و ادبیاتی لطیف، توجه بیشتر دبیران تاریخ را به آمیختگی ادبیات حکیمانه پارسی با تاریخ جلب کرد تا تاریخ دل‌نشین‌تر و اثرگذارتر شود.

با توجه به زمان کوتاه اختصاص یافته به مقالات، آقای امانی از منطقه تبادکان مشهد، مطالب خود را بسیار فشرده و با سرعت ایراد کرد. عنوان مطالب ایشان «نقش تاریخ در هویت ایرانی» بود که به چگونگی شکل‌گیری هویت ایرانی و نظریات متعدد پیرامون آن و پیدایش دولت-ملت‌ها و تأثیر آن بر هویت ملت‌ها پرداخت و نکاتی راجع به تفاوت‌های ملیت و قومیت ارائه کرد. قومیت لزوماً به شکل‌گیری دولت منجر نمی‌شود، اما ملت‌ها معمولاً حکومت دارند. قومیت تلاش دارد ویژگی‌های خاص خود را حفظ کند، اما ملیت درصدد یکسان‌سازی فرهنگ است. ملیت حافظه تاریخی دارد و قومیت معمولاً فاقد آن است.

در مورد هویت ایرانی، سه دیدگاه متفاوت وجود دارد: ۱. دیدگاه باستانی در این نگاه ایرانی، خود را به قوم آریایی متعلق می‌داند که زبان فارسی، دین و آداب ایرانی، نماد این هویت و غلبه با قوم ایرانی است و غیر ایرانی انیرانی نامیده می‌شود. ۲. با ورود اسلام، روایت جدیدی شکل می‌گیرد

مراحل کشت، داشت تا... پخت نان را با رقص باد و خاک که همراه شده بود، به نمایش گذاردند.

سپس به سوی تربت‌جام راه افتادیم و پس از پذیرش اولیه و کمی استراحت در محل اسکان، برای برنامه افتتاحیه به سالن اجتماعات شهر رهسپار شدیم.

روز دوم

دومین روز همایش، به ارائه مقالات برگزیده اختصاص داشت؛ با گروه داوری دکتر متولی حقیقی، خمر، سرگروه محترم تاریخ تربت‌جام و دکتر رادمنش. موضوع مقاله نخست درباره چگونگی و علل مهاجرت مردمان تربت‌جام به نواحی دیگر و نیز مهاجران وارد شده در تربت‌جام بود که خود این موضوع، باعث ترکیب

در نیم‌روز سه‌شنبه ۲۷ اردیبهشت ۱۳۹۰، رهسپار تربت‌جام، شدیم. حدود ساعت ۵:۳۰ گروهی از بزرگان شهر و مفاخر تاریخ، به استقبالمان آمدند در منطقه خرگرد (آبادی بزرگ) مدفن شاهزاده قاسم انوار، از مشاهیر صوفیه دوره تیموری، که به روایتی، بنا به دستور امیر علیشیر نوایی، از وزرای عهد تیموری و همشهری قاسم انوار (هر دو اهل تبریز بودند) که ارادت خاصی نیز به او داشته، مقبره و آب‌انباری در کنار آرامگاه او ساخته است. این مکان محل اقامت دراویش صوفیان شد و با گذشت زمان، از خرگرد به لنگر تغییر نام داد.

پس از خوشامدگویی، به معرفی محل در فضایی باز، گروه موسیقی با رقص

رسید». آقای بهرامی، مجری محترم، از دریچه ذهن کودکانه دانش‌آموزان موضوع را به شکل طنز طرح کرد: «معلم تاریخ از دانش‌آموز پرسید: سلطان جلال‌الدین پس از گذشتن از رود سند چه کرد؟ دانش‌آموز با لهجه محلی تربت جامی جواب داد: پَرَنایِ خُوره به دَرِ کِرْدُ دِ اَفْتُو کِرْد تا خُشک بره. (پیراهن خود را درآورد و در آفتاب نهاد، تا خشک شود).

میان برنامه بعدی، نمایش گوشه‌ای از فرهنگ حاکم بر این دیار بود. یعنی فیلم مستند «درخت تا خون» (پیر طاعون)؛ درختی همیشه سبز در هوای گرم و خشک منطقه که مردم محل برای سبز شدن خواسته‌ها و آرزوهایشان دست به دامن آن می‌شوند. سخن‌ران بعدی دکتر رئیس‌السادات، استاد دانشگاه بیرجند پیرامون فلسفه تاریخ بود. معرفت تاریخی که از مباحث مهم فلسفه تاریخ است، باید از راه مطالعه پی‌گیر و تجربه کسب شود. در این زمینه، سه مبحث مطرح است:

۱. متدولوژی؛ ۲. ایدئولوژی؛ ۳. معرفت تاریخی.

در این جا فقط به ایدئولوژی می‌پردازیم. در این باره دو موضوع مطرح است: تاریخ

به بالا، ۳۰ درصد متوسط به پایین و ۲۰ درصد ساده.

احمد عبداللهی به موضوع «خلافت

در تاریخ» پرداخته بود. نام‌برده معتقد است، در تدریس تاریخ باید به درمان جامعه پرداخت؛ هم‌چنان‌که روان‌پزشک مشکلات روحی افراد جامعه را روان‌کاوی می‌کند، دبیران تاریخ نیز باید به درمان مشکلات و معضلات تاریخ و عدم اعتماد به نفس و بحران هویت در جامعه بپردازند. چرا که حس عدم تعلق به تاریخ، باعث شده است باورها سطحی شوند و چاره راه در این است که از تأثیرگذاری تاریخ استفاده کنیم و نگاه جامعه را به گذشته و هویت خویش دگرگون کنیم. نگاه ایلی جامعه در گذشته، باعث عقب‌ماندگی، و نگاه کاریزمایی آن باعث پیدایش حکومت‌های مطلقه و فردی شده است.

ملتی که تاریخ را می‌شناسد، آرمان‌گرا می‌شود و این آرمان‌گرایی به پیدایش احساسات ناسیونالیستی و ایجاد دولت‌های مستقل می‌انجامد.

تعامل با دیگران، داشتن راهکار مناسب در زندگی، آینده‌نگری و هویت و - به گفته دکتر خیراندیش، «هویت یعنی روح جمعی یک ملت»-، همه این‌ها را باید در تاریخ جست‌وجو کرد و سنت‌های حاکم بر جامعه، حکمت‌های زندگی، فرمول‌های روان‌شناسی، تئوری‌های اجتماعی، علمی و فلسفی، همه در دل تاریخ نهفته است. مکاتب فکری درباره جزئیات تاریخی نظریات متفاوتی ارائه می‌کنند، اما من معتقدم باید از شیوه استقرایی - از پدیده‌های جزئی، نتیجه کلی گرفتن - استفاده شود. آقای کارگر از اعضای هیئت داوری در این زمینه معتقد است: «دانش‌آموز نماینده خانواده و جامعه در کلاس درس است. در بحث خلاقیت، ابتدا باید با تلطیف قلوب و ایجاد ارتباط عاطفی، کلاس و محیط را آماده و سپس درس را ارائه کرد تا به نتیجه مطلوب

که با تغییر و تحول، به ترکیب جمعیتی و پذیرش دین جدید می‌انجامد. هویت ایرانی دارای باورها و پایه‌هایی از اعتقاداتی بود که با دین جدید تفاوت چندانی نداشت و همین امر باعث شد پذیرش آن برای ایرانیان راحت‌تر شود. ۳. دیدگاه مدرن که در نتیجه برخورد با دنیای مدرن پدید آمد. نبود مفاهیم مدرنیته در فرهنگ اسلامی، جنگ‌های ایران و روسیه و در نهایت به انقلاب مشروطه منجر می‌شود؛ به هر حال، از این موقعیت می‌توان هم به عنوان فرصت و هم به عنوان تهدید استفاده کرد.

مقاله خانم نیازی به تأثیرگذاری سریال‌ها و فیلم‌های تاریخی و مذهبی تلویزیونی پرداخته بود و این‌که این برنامه‌ها چه قدر می‌توانند در نگاه جامعه نسبت به هویت و تاریخ کشورمان مؤثر باشند. اما به گفته آقای امانی، داور حاضر در مقالات، معانی عمیقی که پیام اصلی این برنامه‌هاست، به کل جامعه قابل انتقال نیستند و بیشتر معانی سطحی فرهنگ، منتقل می‌شوند. آقای لالوی عضو گروه تاریخ اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی نیز به بررسی سؤالات امتحانات نهایی که گاه طرح نامناسب آن برای دانش‌آموزان و نیز دبیران تاریخ مشکل‌ساز می‌شود، پرداخته بود. بررسی وی نشان می‌دهد که سؤالات امتحانات نهایی، با توجه به حجم کتاب، استاندارد نیستند، زیرا در هر آزمون، هدف تنها سنجش نیست، بلکه آموزش هم مطرح است. درباره چگونگی چینش سؤالات معتقدند، باید سؤالات به ترتیب از عینی به ذهنی و ساده به دشوار طرح شود؛ چرا که سؤالات ذهنی نشان‌دهنده عمق یادگیری‌اند و سؤالات عینی سطح یادگیری را می‌سنجند. اگر بخواهیم درصدی برای سطح سؤالات مشخص کنیم تا با سطح همه دانش‌آموزان تناسب داشته باشد، به این شکل خواهد بود: ۲۰ درصد دشوار، ۳۰ درصد متوسط

(مباحث نوشته شده) و گذشته (تاریخ عملی).

در فتوحات اسلامی، محمود غزنوی با شمشیر (ایدئولوژی خاص خود) اسلام را به پیش می‌برد که این از ارزش کار او می‌کاهد. البته در جنگ‌هایی که دنیای غرب در قرن‌های ۱۹ و ۲۰ برای نهادینه کردن و توسعه مدرنیته درگیر آن بود، ایدئولوژی غرب نیز حاکم است. بیشتر رویدادهای تاریخی و سیاسی، یا هدف اقتصادی پشت

موزه میلان شده است.

پس از میان برنامه طنز ادبیات عامیانه، دکتر ایمان پور، استاد دانشگاه فردوسی مشهد، تاریخ ایران در مطالعات غرب را بررسی کرد. ایشان اولین آشنایی اروپاییان با ایران را در روایت‌های هرودت مطرح کردند. گزنفون، دیودور سیسیلی، کنت کورس و دیگر نویسندگان یونانی و رومی، به نگارش تاریخ ایران پرداخته بودند. شایسته است که توجه داشته باشیم،

منابعش بیشتر باشد، معتبرتر است؛ درحالی که داستان بیشتر این کتاب‌ها حکایت چسب و قیچی است و کار علمی و پژوهشی عمده‌ای صورت نگرفته و نتیجه کار ضعیف خواهد بود. زمانی گروهی از نمایندگان ژاپن به ایران آمده بودند، سؤال ایرانی‌ها از آن‌ها این بود که:

چگونه کوچک‌ترین کشور آسیایی، یکی از پیشرفته‌ترین کشورهای دنیاست؟ ژاپنی‌ها در پاسخ گفتند: زمانی که شما امیرکبیر خود را می‌کشید، ما امیرکبیر پرورش می‌دادیم.

مرحله اول بررسی مقالات برگزیده، در این جا به پایان خود رسید. برنامه عصر روز چهارشنبه، بازدید از مجموعه بزرگ آرامگاه شیخ‌الاسلام احمد جام بود. می‌توان گفت، این بنا نمونه و موزه‌ای از تاریخ معماری ایران است که حدود ۱۰۰۰ سال هنر معماری را در خود جای داده است؛ از دوره سلجوقی، تیموری، صفویه، گورکانیان هند و در نهایت قاجاریه. در هر دوره، امیران و بزرگان ایرانی به دلیل نفوذ معنوی و شخصیت قوی شیخ جام در میان جامعه و یا ارادت و احترامی که برای وی قائل بودند، بنایی به مجموعه وی افزودند. در این مجموعه، ۱۰ اثر مجزا و در عین حال ترکیبی جای دارد که شامل مدارس، مساجد، آب‌انبار، آرامگاه و موزه است که نکته قابل توجه آن، استفاده عمومی از این بناها در حال حاضر است. زیبایی و ظرافت و عمق نگاه و مهارت و استادی معماران این بنا در دوره‌های گوناگون انسان را شگفت‌زده می‌کند.

پس از دیدار از مجموعه شیخ احمد جام، با شعری از او، آن‌جا را ترک گفتیم. «غره مشو که مرکب مردان مرد را در سنگلاخ بادیه پی‌ها بریده‌اند نو میدهم مباش که زندان جرعه‌نوش ناگه به یک ترانه به منزل رسیداند» دیدار از موزه فرهنگی و مردم‌شناسی،

در دوره بعد از انقلاب، در اروپا هم چنان پایان‌نامه‌ها و مقالات متعددی در مورد تاریخ ایران نوشته شد که نسبت به حجم کارهای انجام‌شده در داخل کشور، بسیار بیشتر بوده است.

در ادامه، دکتر عباسی، از مؤلفان کتاب‌های درسی تاریخ و استاد دانشگاه فردوسی مشهد، در مورد سواد تاریخی و نسبت آن با آموزش تاریخ، طرح مسئله کرد. وی در ابتدا چند نکته را در مورد کتاب‌های درسی مطرح کرد و سپس به موضوع اصلی سخن‌رانی خود پرداخت.

«تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری»، موضوع بحث آخرین سخن‌ران این روز، دکتر مشعوف، بود. به اعتقاد دکتر مشعوف، نمی‌توان به نتیجه واحدی در این زمینه رسید. در زمینه تاریخ‌نگاری در ایران، متأسفانه ما فکر می‌کنیم وقتی کتابی

آن‌ها بوده است یا هدف ایدئولوژیکی. تاریخی که تا به حال نوشته شده، با پس‌زمینه ذهنی خاصی است، بنابراین صحیح نیست.

پس از این سخنان، آقای عبدی، دانشجوی رشته فرش، در مورد قدیمی‌ترین فرش ایرانی بافت تربت جام سخن گفت؛ فرشی با نام زیبای «شکار در بهشت» با تنوع رنگ بسیار (۲۰ رنگ) و پودی از پشم و تاری از ابریشم با ابعاد ۳/۶۰ در ۵/۷۰، مربوط به دوره صفوی که صاحب اثر، غیاث‌الدین جامی، نام خود را در بیت شعری در میانه قالی بافته است. این اثر خراسانی، نشان از وجود کارگاه‌های عظیم و اهمیت قالی‌بافی عصر صفوی دارد و پس از فراز و فرودهای بسیار و دست به دست گشتن بسیار، سرانجام نماینده ظرافت و زیبایی و اصالت هنر ایرانی در

برنامه بعدی بود؛ کاروان‌سرای قدیمی که بازسازی و تبدیل به موزه شده است. در قسمتی از موزه، آقای خمر، نمایشگاه عکسی برپا و برای دقت نظر و توجه بیشتر بیننده، سؤالاتی را نیز در ارتباط با تصاویر مطرح کرده بود. با اجرای موسیقی و حرکات موزون و زیبایی محلی تربت‌جام، بازدید از نقاط دیگر مجموعه دل‌انگیزتر شد.

در پایان بازدید، پاسخ صحیح سؤالات نیز داده شد. با سر رسیدن روز و آمدن شب، برنامه بازدید نیز به پایان رسید. پس از صرف شام در فضای باز، اجرای موسیقی محلی و تئاتر «آمارگیر و پیرزن» آخرین برنامه چهارشنبه بود.

روز آخر

روز پنج‌شنبه، در ابتدا آقای خمر گزارشی کوتاه از مشکلات، محدودیت‌ها و فرصت‌های کنونی تربت‌جام ارائه کرد و شیوه آموزش تاریخ در ایران، چین و هند را مقایسه‌ای کرد و توضیح داد که آموزش تا چه اندازه می‌تواند در روح کلی و فرهنگ جامعه تأثیرگذار باشد. برای نمونه، مدارس هند با چهار هزار دانش‌آموز، تنها با یک مدیر و معاون اداره می‌شوند که این نشان از روح تعاون و همکاری و ظرفیت تحمل بالای جامعه هند دارد.

مقاله ارائه شده توسط خانم دانشمند

شیوه‌های تدریس تاریخ در انگلستان و ژاپن را بررسی و با ایران مقایسه کرد. مقاله بعدی به چگونگی شکل‌گیری قیام صولت‌الدوله اشاره کرده بود که به اعتقاد دکتر رئیس‌السادات، بهتر است بگوییم شورش؛ چون علیه حاکمیت مرکزی برخاسته بود.

سخنران این بخش از برنامه، دکتر متولی بود که نقش دولت انگلیس و قراردادهای بین دو دولت در شکل‌گیری مرزهای شرقی را بررسی کرد؛ این که باید نگاه دقیق‌تری به محدودیت‌ها و فرصت‌های موجود در منطقه داشته باشیم. در ادامه کار، رضا گواهی، نرم‌افزار جالبی از تصاویر و فیلم‌های تاریخ معاصر گردآورده بود تا کمکی باشد برای درک عمیق‌تر و بهتر تاریخ توسط دانش‌آموزان. پس از اجرای نمایش رزمی آقای احراری، دبیر تاریخ خواف، که مقام اول مسابقات رزمی جهانی را کسب کرده بود، از ایشان تقدیر به عمل آمد.

بیانیه پایانی توسط آقای قلی‌زاده ارائه شد که رئوس آن به شرح زیر بود:

۱. به منظور ارج نهادن به مفاخر فرهنگی و ملی، پیشنهاد می‌شود، هزاره بین‌المللی شیخ احمد جامی چنان‌که شایسته آن عارف بزرگ است، در شهرستان تربت‌جام برگزار شود.

۲. به منظور حفظ و اشاعه آگاهی‌های تاریخ محلی، پیشنهاد می‌شود، مجموعه مقالات برگزیده همایش‌های گذشته، در قالب یک کتاب با عنوان «تاریخ محلی خراسان بزرگ» منتشر شود.

۳. نام‌گذاری خیابان‌ها و میدان‌های شهرستان تربت‌جام به نام مفاخر فرهنگی، علمی و مذهبی و نصب تندیس‌های آنان در شهر، الگوی شایسته‌ای برای دیگر شهرها و شهرستان‌های کشور خواهد بود.

۴. تألیف کتاب جامعی پیرامون پیشینه، مردم‌شناسی، مشاهیر، هنرمندان

و بزرگان تربت‌جام، امری ضروری است که همت فرهنگیان و مسئولان فرهنگی را طلب می‌کند.

۵. افزایش ساعات تدریس درس تاریخ ایران و جهان (۲) ضروری به نظر می‌رسد.

۶. با توجه به نقش، جایگاه و توانمندی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، انتظار می‌رود شبکه‌ای با عنوان «شبکه تاریخ»، به منظور تقویت هویت ملی و منطقه‌ای و کمک به آموزش درس تاریخ، تأسیس شود.

۷. از آن‌جا که سال ۱۳۹۰ خورشیدی با یکصدمین سال آموزش و پرورش خراسان بزرگ مصادف شده است، به منظور بازبینی، بررسی تحلیلی و نقد آموزش و پرورش خراسان بزرگ، همایشی در سطح استان‌های خراسان بزرگ برگزار شود.

۸. بازدیدهای علمی-آموزشی با همکاری و مساعدت ادارات آموزش و پرورش، از آثار تاریخی، فرهنگی و مذهبی کشور برگزار شود.

۹. نظر به نقش دبیران تاریخ در انتقال آگاهی‌های تاریخی، پیشنهاد می‌شود رشته‌ای اختصاصی با عنوان «آموزش تاریخ» در نظام آموزش عالی و دانشگاه فرهنگیان پیامبر اعظم (ص) ایجاد شد.

برگزاری این همایش شاید به اجرای ارکستری بزرگ مانند باشد که در پس پرده لحظه‌های کوتاه اجرا، حتماً ساعت‌ها تمرین و تکرار، خستگی و پی‌گیری‌های متوالی نهفته است و هماهنگی، هم‌فکری، هم‌دلی و همکاری گروهی بزرگ در کار است تا کاری زیبا و مورد تحسین به اجرا درآید. در پایان، نویسندگان مراتب سپاس و امتنان خویش را از مهمان‌نوازی گرم و پرشور مردم خطه اندیشه و عرفان (شهرستان تربت‌جام) اعلام می‌دارند. جای آن دارد به برگزارکنندگان همایش خسته نباشید و دست‌میزاد بگوییم و توفیق مدام را از ایزد منان برایشان آرزو کنیم.